

فصلنامه بین المللی قانون یار

License Number: 78864 Article Cod: 2018Y3N8A9 ISSN-P: 2538-3701

راه های پیشگیری از ارتکاب جرم در سازمان قضایی نیروهای مسلح

(تاریخ دریافت ۱۳۹۷/۱۱/۱۵، تاریخ تصویب ۱۳۹۸/۰۲/۱۲)

سینا نجفی

دانشجوی دکتری تخصصی حقوق جزا و جرم شناسی

چکیده

امنیت ملی و نظم عمومی، بستر آرامش جامعه و همه فعالیت‌های اجتماعی انسان است. دولت‌ها به منظور برقراری امنیت اجتماعی و نگرهبانی از نظم عمومی، نیروهای نظامی و انتظامی مسلح و متعهدی را آماده می‌کنند که آراسته به نظم و انضباط خاصی هستند، زیرا عقیده دارند نیروی منظم و منضبط است که می‌تواند از استقلال و امنیت ملی در برابر دولت‌های متجاوز دفاع کند و نظم داخلی جامعه را برقرار سازد. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مأموریت پاسداری از تمامیت ارضی کشور و نگرهبانی از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن و نظم عمومی را بر عهده نیروهای مسلح نهاده است. (اصل ۱۵۰ ق.ا.) «حقوق جزای نظامی شاخه ای از حقوق جزا است و موضوع آن مطالعه مجموعه قوانین و مقررات مربوط به جرم نظامی است. هرچند قانون اساسی، سازمان و تشکیلات قضایی رسیدگی کننده به جرایم نظامی را بخشی از قوه قضائیه و مشمول اصول و قواعد مربوط به این قوه دانسته است؛ لیکن با تأسیس دادگاه‌های نظامی، صلاحیت دادرسی جرایم نظامی به دادگاه های نظامی اختصاص یافته است و مرجع رسیدگی کننده به جرایم نظامی را از مراجع قضایی صالح رسیدگی به جرم عمومی، جدا کرده است. علاوه بر قانون اساسی، قوانین و مقررات عادی نیز از نظر آئین دادرسی و رژیم مجازات قانونی و روابط بین الملل میان جرم نظامی و جرم عمومی تفاوت قایل شده است».

۱۷۹

بخش اول: تاریخچه پیشگیری از وقوع جرم در نیروهای مسلح^۱

با توجه به ماموریت‌ها و وظایف خاص نیروهای مسلح، ضرورت حفظ اسرار سازمان نظامی و انتظامی، ضرورت رسیدگی تخصصی به جرایم نیروهای مسلح و ضرورت رسیدگی دقیق توأم با قاطعیت و سرعت از جمله فلسفه و اهداف تشکیل سازمان قضایی نیروهای مسلح است. قوانین مربوط به سازمان قضایی نیروهای مسلح تقریباً به ۳ دسته تقسیم می‌شوند:

۱) تعدادی از قوانین ناظر بر قوانین اداری و تشکیلات و ساختار سازمان قضایی نیروهای مسلح است. به عنوان مثال، قانون الحاق سازمان قضایی ارتش به دادگستری مصوب سال ۱۳۶۰، بخشی از قانون دادرسی نیروهای مسلح، قانون تشکیل دادگاه‌های کیفری ۱ و ۲، قانون مقررات اداری و استخدامی دادستانی کل، دادرها، دادگاه‌های انقلاب، سازمان زندان‌ها و سازمان قضایی نیروهای مسلح مصوب سال ۱۳۷۰.

۲) قوانینی که ناظر بر رسیدگی شکلی هستند. در حال حاضر از لحاظ شکلی مهم‌ترین قانون، قانون آیین دادرسی کیفری ۱۲۹۰ است. قضات ما برای تکمیل این قانون و در بحث آیین دادرسی به بخش‌هایی از، قانون دادرسی نیروهای مسلح، قانون تجدید نظر آرا دادگاه‌ها، قانون اصلاح پاره‌ای از قوانین دادگستری، قانون تعیین حدود صلاحیت دادرها و دادگاه‌های نظامی و قانون تشکیل دادگاه‌های کیفری ۱ و ۲ نیز استناد می‌کنند.

۳) قوانین جزایی ماهوی. که مهم‌ترین قانون موجود در این بحث، قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب سال ۱۳۸۲ است. قانون دادرسی و کیفر ارتش از سال ۱۳۱۸ تا ۱۳۷۱ در بخش مجازات‌ها حاکم بود. در سال ۱۳۷۱ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح تصویب شد که این قانون به صورت آزمایشی بوده و مدت آزمایشی آن تا ۱۳۸۲ تمدید شد. در تاریخ ۱۳۸۲/۱۰/۹ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مشتمل بر ۱۳۷ ماده و ۵۱ تبصره تصویب و در تاریخ ۱۳۸۲/۱۰/۲۵ به تصویب شورای نگهبان رسید. این قانون که دائمی است، شامل ۱۳ فصل به شرح:

^۱ - صفاری، علی، «مبانی نظری پیشگیری وضعی از وقوع جرم نظامی»، مجله تحقیقات حقوقی، تهران، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، شماره‌های ۳۴-۳۳، ۱۳۸۸.

۱) مواد عمومی. ۲) جرایم علیه امنیت. ۳) جرایم برخلاف تکالیف نظامی. ۴) فرار از خدمت. ۵) گزارش خلاف واقع. ۶) تقلب و دسیسه در انجام امور نظام وظیفه. ۷) فروش و حیف و میل اموال نظامی. ۸) سرقت. ۹) آتش زدن و تخریب و اتلاف اموال ۱۰) جعل و تزویر. ۱۱) ارتشا، اختلاس و اخاذی. ۱۲) استفاده غیرقانونی از البسه رسمی. ۱۳) مقررات متفرقه است.

از لحاظ جایگاه قانون اساسی این نکته را باید اشاره کرد که، تنها محکمه اختصاصی که جایگاه قانون اساسی دارد، دادگاه نظامی است که در اصل ۱۷۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی پیش‌بینی شده است. به عبارت دیگر محاکم اختصاصی ما، جایگاه قانون اساسی ندارند فقط قوانین عادی پیش‌بینی شده‌اند. از لحاظ سابقه تقنینی، قبل از انقلاب در متمم قانون اساسی مشروطه سال ۱۲۸۶ در اصل ۸۷، دادگاه‌های نظامی پیش‌بینی شده بود. به دنبال آن اداره دادرسی ارتش در سال ۱۳۱۶ تشکیل شد. در سال ۱۳۱۸ اولین قانون جزایی جامع نیروهای مسلح، تحت عنوان قانون دادرسی کیفر ارتش مشتمل بر ۴۲۵ ماده و ۴۵ تبصره به تصویب رسید. در سال ۱۳۱۹ هم ۷ ماده به عنوان متمم به تصویب رسید. در سال ۱۳۵۷ به دنبال پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی، اداره دادرسی ارتش به سازمان قضایی ارتش تا سال ۱۳۶۰ تبدیل شد. در سال ۱۳۶۰ سازمان قضایی ارتش از ستاد مشترک ارتش جدا و به دادگستری جمهوری اسلامی ایران ملحق شد.

بخش دوم: پیشگیری از جرم و جایگاه دستگاه قضایی در آن

اصل ۱۵۶ قانون اساسی، قوه قضاییه را قوه ای مستقل دانسته که پشتیبان حقوق فردی و اجتماعی و مسئول تحقق بخشیدن به عدالت قضایی، رسیدگی و صدور حکم در مورد تظلمات، تعدیات و شکایات، حل و فصل دعاوی و رفع خصومت‌ها، احیای حقوق عامه و گسترش عدل و آزادیهای مشروع، نظارت بر حسن اجرای قوانین، کشف جرم، تعقیب مجرمان و مجازات آنان، اجرای حدود الهی و اقدام مناسب در پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمان می باشد. مهمترین وظیفه از میان وظایف مذکور، مورد اخیر یعنی اقدام مناسب در پیشگیری از وقوع جرم می باشد که اجرا و تحقق آن- و همچنین سایر وظایف مقرر- منوط به داشتن یک نظام کیفری غنی و قوی است که با استفاده از امکانات، ابزار، دستاوردها و روش های علمی و عملی بتواند عدالت قضایی را در تمام سطوح و به نحو مطلوبی اجرا و نیازهای متنوع و پیچیده ی انسان و جوامع امروزی را پاسخگو

باشد. «پیشگیری» از جمله محورهای اساسی راهبردهای ضدبزهکاری است، پیشگیری در مقایسه با مجازات‌ها، مفهوم جدیدی است و مانند درمان، بار پزشکی دارد و چنین به نظر می‌رسد که، پیشاپیش هرگونه تقبیح جامعه نسبت به عمل مجرمانه را دفع می‌کند. در جامعه‌ی امروزی اشکال نوین بزهکاری به گونه‌ای تنگاتنگ با تحول آداب و رسوم و فنون و شیوه‌های زندگی در ارتباط است و روش‌های جدید مداخله به منظور حل مسأله از طریق بررسی آنها از نزدیک را ایجاب می‌کند. پیشگیری شامل مجموع تدبیرهای سیاست جنایی - به استناد تدبیرهای نظام کیفری - می‌شود که غایت انحصاری یا دست کم جزئی آن، تحدید امکان وقوع مجموع اقدام‌های مجرمانه از راه غیرممکن کردن، دشوارتر کردن یا کمتر محتمل کردن آنها است.

بخش سوم: راههای پیشگیری از جرایم نظامی و انتظامی در نیروهای مسلح

مهمترین اهدافی که سازمان قضایی نیروهای مسلح در سال ۱۳۹۲ در زمینه پیشگیری از وقوع جرم دنبال کرده، شامل افزایش تحقیقات جرم‌شناسانه پیرامون آسیب‌شناسی جرایم نیروهای مسلح، بهبود نظارت بر مجامع و شوراهای پیشگیری از وقوع جرم، افزایش مشارکت نیروهای مسلح جهت اجرای یافته‌های پژوهش و بهبود وضعیت امور فرهنگی، آموزشی و ورزشی زندانیان نظامی می‌شود. یکی از تدابیری که در سال ۹۲ به عمل آمد، تشکیل جلسات کمیسیون‌های تخصصی پیشگیری از وقوع جرم در یگان‌ها، پیش از برگزاری مجامع بود که در این کمیسیون‌ها، جرایم شایع در هر یگان مورد بحث و بررسی قرار گرفت و نتایج در مجمع استانی تهران توسط معاونین محترم بازرسی نیروها و در مجامع استان‌ها توسط فرماندهان ارشد ارائه شد. علاوه بر برگزاری مجامع استانی، شوراهای استانی پیشگیری از وقوع جرم با حضور فرماندهان نظامی و انتظامی به ریاست رئیس سازمان قضایی استان به طور منظم در سراسر کشور برگزار شده و جرایم شایع در استان‌ها و مشکلاتی که نیروهای مسلح در ارتباط با وقوع جرایم دارند، مورد بررسی قرار گرفته است. از ابتدای سال ۱۳۹۰ تا پایان سال ۱۳۹۲ در مجموع ۱۶۰ جلسه شورای استانی در سراسر کشور برگزار شده است. نتیجه کار شوراهای مرکز ارسال و تجزیه و تحلیل شده و نتایج این تحلیل‌ها پس از پردازش برای بهره‌برداری در اختیار مسئولان قضایی و نظامی و انتظامی قرار می‌گیرد. تحقیقات پژوهشی که طی این مدت صورت گرفته یا آغاز شده عبارت است از آسیب

شناسی تأثیر خدمت وظیفه عمومی بر ارتکاب جرایم، طرح آماری پژوهشی جرایم مواد مخدر، طرح آماری پژوهشی جرایم قتل و خودزنی و بررسی موضوع قتل در نیروهای مسلح استان های کرمان، سیستان و بلوچستان و خراسان رضوی. همچنین طی این مدت سه تفاهم نامه همکاری بین معاونت قضایی و حقوقی سازمان قضایی نیروهای مسلح با فرماندهی انتظامی تهران بزرگ، معاونت حقوقی و امور مجلس نیروی انتظامی و سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی در زمینه تحقیقات و پژوهش های علمی با محوریت پیشگیری از وقوع جرم به امضاء رسیده است. یکی دیگر از دستاوردهای مهم پیشگیری از وقوع جرم سازمان قضایی نیروهای مسلح، آغاز اجرای مصوبه هیئت عالی سیاستگذاری نیروهای مسلح در یگان های نظامی و انتظامی بوده است. این مصوبه حاوی پیشنهادهای کاربردی سازمان قضایی نیروهای مسلح در زمینه پیشگیری از وقوع جرم بوده است. این راهکارها عبارت است از انجام تست شخصیت پایوران و سربازان وظیفه در ابتدای خدمت، نهادینه کردن تشکیل مراکز مشاوره روحی و روانی در یگان ها، همگانی کردن ورزش در نیروهای مسلح، ایجاد سامانه نظارت و کنترل اجرای راهکارهای پیشگیری از وقوع جرم، تهیه دستورالعمل جلب و دستگیری سربازان فراری. مهم این است که گفتمان پیشگیری از وقوع جرم در سطح فرماندهان و مسئولان نیروهای مسلح و حساسیت نسبت به وقوع جرایم، از افزایش جرایم در نیروهای مسلح جلوگیری کرده و در بخشی از جرایم نیز کاهش قابل توجهی به چشم می خورد. رویکرد امروز همه مسئولان و فرماندهان نظامی و انتظامی در راستای پیشگیری و کاهش جرم در نیروهای مسلح، رویکردی پیشگیرانه و مدیریت به صورت پدرا نه است. معاون قضایی سازمان قضایی نیروهای مسلح در مجمع استانی پیشگیری از وقوع جرم در نیروهای مسلح که با موضوع (بررسی علل و عوامل ارتکاب جرائم قتل و خودزنی و ارائه راهکارهای موثر در جهت پیشگیری از وقوع آن) در اصفهان برگزار شد، با بیان این مطلب افزود: برنامه های پیشگیری از وقوع جرم باید متناسب با مخاطب باشد چرا که ممکن است برنامه ای در منطقه ای جوابگو باشد و در منطقه ای دیگر جوابگو نباشد. حجت الاسلام محمد مصدق با اشاره به اینکه برای پیشگیری از وقوع جرم در نیروهای مسلح از ۱۶ سال پیش تاکنون بیش از ۵۰۰ همایش در کشور برگزار شده است، گفت: در این راستا تاکنون سه برنامه پنج ساله به همت مسئولان سازمان های مختلف نیروهای مسلح در کشور برگزار شده و از امسال برنامه چهارم نیز اجرایی شده است. ابراهیم

مهران فر رئیس سازمان قضایی نیروهای مسلح استان اصفهان هم گفت: مجموع جرائم سال ۹۱ نیروهای مسلح استان اصفهان نسبت به سال قبل از آن ۷/۸ درصد کاهش داشته است. او از راهکارهای پیشگیری از جرم در نیروهای مسلح را اعمال مدیریت و فرماندهی کارآمد و مدبرانه توسط فرماندهان و مسئولان یگان‌ها، ایجاد نظم و انضباط بر مبنای مقررات آیین‌نامه انضباطی و قوانین وضع شده بخصوص قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح و آموزش و آگاه‌سازی همه نیروها اعم از پایور و وظیفه و حتی فرماندهان و آشنایی باید‌ها و نباید‌ها جرائم یاد شده اعلام کرد.

بخش چهارم: پیشگیری از وقوع جرم سربازی در نیروهای مسلح

سربازی به عنوان یک وظیفه عمومی در کشورهای مختلف دنیا در اشکال مختلف وجود دارد. افزایش میانگین سن برخی کشورها و پیری جمعیت و همچنین تجهیزات محورشدن برخی کشورها سبب شده است که این افراد به رویکرد تخصصی شدن سربازان باز گردند در حالی که در ایران رویکرد دفاع مردم پایه غالب است. نیروهای مسلح آماده، عامل بازدارنده برای عدم تحقق تهدیدات دشمنان هستند و اگر نیروهای مسلح آماده نباشند تهدیدات دشمنان به وقوع می‌پیوندد. تقدس این خدمت باید همواره مورد توجه قرار گیرد که متأسفانه تقدس خدمت سربازی کمرنگ شده است. وظیفه دفاع، یک وظیفه ضروری است، آمادگی سربازان در مواقع حساس مانع از وقوع حوادث می‌شود و این آمادگی سربازان اجازه عملی شدن تهدیدات را به دشمنان نخواهد داد. سربازان کار بزرگی انجام می‌دهند چرا که عاملی برای عملی نشدن تهدیدات هستند. در حال حاضر مردم تصور می‌کنند دوران سربازی دوران علافی است و اوج جوانی یک فرد را از او می‌گیرد، درحالی این نگرش باید تغییر کند. دقت صیانت و مراقبت در نیروهای مسلح امری مهم است، به علت ضعف امکانات بخشی از نیروها به درستی نگهداری و مراقبت نمی‌شود و نظارت و کنترل نیروها در عصر هنگام با قدرت و قوام نیست و باید این کنترل ۲۴ ساعته استمرار یابد.

- برای پر کردن اوقات فراغت سربازان باید چاره‌ای اندیشید

عدم مهارت آموزشی یکی از آفت‌های دوران سربازی است، در برخی موارد دیده می‌شود افرادی که مهارت خاصی دارند وارد سربازی شده اما از این مهارت استفاده نمی‌شود و این جوان

فرصت‌های مهارتی خود را از دست می‌دهد و این درحالی است که نباید این اتفاق رخ دهد بلکه باید سربازان مهارت و حرفه در دوران سربازی بیاموزند. برخی از سربازان در مشاغلی همچون آبدارچی و جاروکش و آشپز به کار گمارده می‌شوند که ناراضی هستند. البته نباید این مشاغل به عنوان حرفه سرباز مورد توجه قرار گیرد. مشکلاتی همچون عدم روانخوانی قرآن از سوی سربازان و ندانستن اصول اولیه احکام از سوی برخی از سربازان یک بحران و ضعف نظام و آموزش و پرورش است. برای پر کردن اوقات فراغت سربازان باید چاره‌ای اندیشید. منبع اعتباری تخصیص داده شده به سربازان و وضعیت نامناسب پوشاک و کفش سربازان ضعیف است برای سربازان حقوق ماهانه ۶۰ هزار تومان در نظر گرفته شده است که به صورت میانگین هر سرباز روزانه دو هزار تومان دریافت می‌کند. این درحالی است که با دو هزار تومان می‌توان یک وعده صبحانه میل کرد و چطور می‌توان از سرباز توقع داشت با این مبلغ سه وعده را سپری کند. ایجاد شناسنامه سلامت برای همه سربازان نیازمند اعتبارات است و چون این مهم محقق نشده بسیاری از معاینات چشمی بوده و متکی بر معاینات تخصصی نیست.

- به مشکلات مالی سربازان باید توجه شود

افراد هنگام ورود به سربازی تصور می‌کنند وارد جهنم یا وارد اتاق عملی شدند که ورود به آن اجتناب‌ناپذیر است، افراد نباید فکر کنند که با ورود به سربازی حقوقشان مصادره می‌شود. سربازی مساوی با بیگاری نیست و جای سوال است سربازانی که باید دو سال از عمر خود را در وظیفه عمومی بگذرانند آیا باید پول و هزینه رفت و آمد خود را بدهند. این وضعیت به مرور بهتر شده است و انشاءالله با سرعت ادامه خواهد یافت. در آستانه بودجه‌ریزی قرار داریم و انتظار می‌رود دولت و نمایندگان مجلس در این مورد چاره‌ای بیاندیشند.

- فروش سربازی نوعی تحقیر سربازان است

در حال حاضر با جوان‌هایی روبرو هستیم که نان ندارند اما به دنبال لباس‌های مارک‌دار هستند و نمی‌توان لباس‌های را که در شان این افراد نیست به آنان بدهیم. فروش سربازی نوعی تحقیر سربازان است، چرا که پول به ابزاری برای فرار از دوران سربازی بدل شده است. تحقیر و بی‌تفاوت بودن نسبت به سرنوشت فرد و خانواده‌اش نباید صورت گیرد. همواره در برخورد با سربازان بحث

تنبیهی مطرح است در حالی که باید امتیازات ویژه به سربازان منضبط داده شود. نباید به سرباز به عنوان موجودی نگاه کرد و بگوییم چشمش کور، دنده‌اش نرم و باید این دوران را بگذراند. اگر مسئولان به عنوان یک پدر یا برادر به سربازان نگاه کنند بسیاری از مشکلات مرتفع خواهد شد.

بخش پنجم: ارائه پیشنهاد‌های سازمان قضایی برای پیشگیری از وقوع جرم در نیروهای مسلح

پنج پیشنهاد سازمان قضایی در زمینه پیشگیری از وقوع جرم برای تصویب به شورای عالی سیاستگذاری نیروهای مسلح ارائه شده است. انجام تست شخصیت پایوران و سربازان وظیفه در ابتدای خدمت، نهادینه کردن تشکیل مراکز مشاوره روحی و روانی در یگان‌ها، همگانی کردن ورزش در نیروهای مسلح، ایجاد سامانه نظارت و کنترل اجرای راهکارهای پیشگیری از وقوع جرم و تهیه دستورالعمل جلب و دستگیری سربازان فراری، پنج پیشنهاد مهم این سازمان در زمینه پیشگیری از وقوع جرم است. این پنج راهکار مهم، حاصل تحقیقات و پژوهش‌های چندین ساله سازمان قضایی نیروهای مسلح بوده که در جلسه اخیر شورای عالی سیاستگذاری نیروهای مسلح مطرح شده است. بخشی از مشکلات و حوادث ناگوار در نیروهای مسلح را افراد دچار اختلال روحی و روانی بوجود می‌آورند که با استفاده از این ابزار می‌توانیم اشخاصی را که قابلیت خدمت در نیروهای مسلح ندارند در همان ابتدا شناسایی نماییم. نیروها در ابتدای ورود به خدمت مورد آزمایش‌های مختلف جسمی قرار می‌گیرند اما آزمایش‌های روحی و روانی مهمتر است. یکی از اثرات مثبت تست شخصیت را بکارگیری افراد در فعالیت‌هایی منطبق با روحیات آنان است، این تست صرفاً به منظور معاف کردن سربازان مشکل‌دار نیست بلکه برای ما روشن می‌سازد که نیرو دارای چه ظرفیتی است و در کجا بهتر می‌توانیم از او استفاده کنیم. بر همین اساس هر سرباز یا پایوری را نباید اسلحه در دستش بگذاریم تا خدای نکرده فجایعی ببار آورد. تشکیل این مراکز حلقه مکمل تست شخصیت است، البته کم و بیش در یگان‌ها وجود دارد ولی نهادینه نشده است. این مراکز با تخصص‌های لازم می‌بایست در پادگان‌ها تشکیل شود. هر چند اقدامات مختلفی در این زمینه صورت گرفته لیکن بنابه نظر اکثر فرماندهان کافی نیست و نیروها به لحاظ آمادگی جسمی و روحی باید در سطح بالاتری باشند چون ورزش از بروز مشکلات جسمی، روحی و

بسیاری از انحرافات جلوگیری می‌کند. در تحقیقات و پژوهش‌هایی که سازمان قضایی نیروهای مسلح با کمک فرماندهان در باب پیشگیری از وقوع جرم انجام داده، تاکنون ۹۵ راهکار ارائه شده و چند مصوبه نیز شورای عالی سیاستگذاری داشته است که با این سامانه می‌توان ارزیابی کرد که تاکنون کدام یگان این راهکارها را به مرحله اجرا گذاشته و کدام یک بهتر عمل کرده است. بر اساس قوانین، یگان، دژبان و نیروی انتظامی برای جلب و دستگیری سربازان فراری، وظایفی دارند که این مهم در حال حاضر به طور کامل اجرا نمی‌شود و تنها به گزارش فرار به دادرسی نظامی اکتفا می‌شود. براساس این دستورالعمل، دستگاه‌های مسئول موظف به جلب و دستگیری سربازان فراری هستند. نکته جدیدی که در این باب مطرح شده کنترل فرآیندها به جای کنترل افراد است. یعنی کارکنان را در فرآیندها مشارکت دهیم و کار خوب را از مجموعه آنان بخواهیم. مدلی که در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی ارائه شده، مدیریت رحمانی است که بر اساس آن بالاترین مدیر، خداوند است و پیامبران و اولیاء الهی تحت تدبیر خداوند مدیریت می‌کنند و ما باید از آنان الگو بگیریم چون خللی در مدیریت آنان وجود ندارد. نظارت آینده نگر مطلوبترین نوع نظارت است چون از آسیب‌های احتمالی جلوگیری می‌کند و صدمه کمتری به افراد و تشکیلات می‌زند.

بخش ششم: کارکرد های پلیس اجتماع محور در پیشگیری از جرم^۱

پلیس اجتماع محور در واقع همکاری مشترک بین پلیس و جامعه برای حل و مقابله با مشکلات جامعه است، در این رویکرد پلیس دیگر تنها نگهبان امنیت و قانون نخواهد بود، بلکه در بین اعضای جامعه نیز حضور فعالی خواهد داشت. در نگاه پلیس اجتماع محور، ماموران در ماشین‌های گشت و دور از دسترس، تبدیل به عناصری از جامعه می‌شوند. از سوی دیگر اعضای جامعه نیز از انفعال سابق فاصله گرفته و به شکل فعال در ارتقای امنیت و کیفیت محله مشارکت می‌کنند. بنابراین، پلیس اجتماع محور می‌کوشد با تغییر رفتار مردم و سازمان‌های پلیس و ایجاد نوعی تعامل دو طرفه در این بین، به اهداف پیشگیری و کنترل جرایم نایل آید. استراتژی‌های پلیس اجتماع

^۱ - نیازپور، امیرحسین، «حقوق پیشگیری از جرم در ایران»، مجله حقوقی دادگستری، شماره‌های ۴۹-۴۸، بهار و تابستان

محور متعدد است و ارتباط تنگاتنگی با جامعه مذکور و فرهنگ حاکم بر آن دارد، اما مهم ترین اصل در آن، برقراری حسن نیت بین پلیس و اجتماع است، به نحوی که دیوار بی‌اعتمادی و دوری معمول بین مردم و پلیس، به عنوان یک نهاد نگاهبان از بین می‌رود. روندی که ممکن است در برخی اجتماعات نیازمند صرف زمان بسیار باشد. برای این امر، می‌توان از دوایر مخصوص پلیس اجتماع محور بهره برد. کادری آموزش دیده که می‌داند نحوه تعامل با مردم عادی و برقراری ارتباط نزدیک با آنان چگونه است و از تحمل و حوصله دو چندان نسبت به سایر نیروهای پلیس برخوردار و با دغدغه‌های معمول جامعه آشناست. وظیفه اصلی و کلیدی این قشر آموزش دیده برقراری ارتباط بین محله و پلیس است. در پلیس اجتماع محور، جامعه بایستی به اندازه کافی کوچک و علاوه بر آن دارای مرز مشخص جغرافیایی باشد. علاوه بر آنچه گفته شد، لازم است که اعضای آن دارای وابستگی مشترک به یک فرهنگ یا عرصه جغرافیایی باشند تا بتوان به آن اجتماع گفت. امروزه صنعتی شدن و پدیدار گشتن شهرها و اجتماعات مدرن، بسیاری از کارکردها و ارتباطات سنتی درون اجتماعی را کمرنگ کرده است، به نحوی که اثر گذاری نهادهای خانواده، اماکن مذهبی و... به شدت تحت تاثیر قرار گرفته و از این رو امکان نظارت و ایجاد ارزش‌های مشترک را مانند سابق ممکن نمی‌سازد. پلیس اجتماع محور می‌کوشد تا با دوباره احیا سازی این نهادها، حضور آنان را در جامعه موثرتر سازد. به علاوه از دیگر نهادهای جدید و تاثیر گذار نیز غافل نمی‌شود و آنان را نیز برای کمک به رفع مشکلات سازماندهی می‌کند. بنابراین پلیس می‌کوشد که جامعه‌ای متکی بر خود بسازد که در این راه، فعالیت مشترک مقامات محلی، مردم، تجار، آژانس‌های عمومی و خصوصی، ساکنان، اماکن مذهبی، مدارس و بیمارستان‌ها نقش به سزایی دارند.

بخش هفتم: پیشگیری از جرم در قالب پلیس جامعه محور

امنیت یکی از حقوق شهروندان است و مهم ترین نهادی که در این خصوص مشغول فعالیت است، پلیس و نیروی انتظامی است. اما پلیس چگونه می‌تواند با مشارکت جامعه، میزان جرایم را کاهش دهد و با همیاری مخاطبان حق، امنیت را در جامعه گسترش دهد؟ همان گونه که گستره حضور و تاثیر گذاری امنیت به تمامی نقاط پنهان و آشکار تحولات و تغییرات اجتماعی کشیده

شده، بنابراین حضور و دوام آن نیز مشخصاً تحت تاثیر متغیرهای متعددی واقع می‌شود که در مسیر ارتقای امنیت، هرگونه بی‌توجهی یا حذف آن واحدها می‌تواند آن طرح را به بخشی‌نگری واداشته و در بسیاری از اوقات، خود آن طرح را به سمت رفتارهای ضد امنیتی و یا حداقل مقاومت‌های عمومی در قبال طرح مزبور گرایش دهد. بر این اساس ضمن ارزشی و ارجمند خواندن طرح ارتقای امنیت اجتماعی که محصول معاونت امور اجتماعی و سال‌ها مطالعه و تحقیق واحد مطالعات اجتماعی نیروی انتظامی است و البته باید برای رسیدن به سرمنزل مقصود، مورد حمایت همه جانبه واقع شود، تربیت پلیس جامعه‌محور که بتواند مجری شایسته و کارآمدی برای اجرا و به ثمر رساندن طرح‌ها و برنامه‌های این‌چنینی باشد، بایسته و لازم است. از این رهگذر، بهبود شاخص‌های بهره‌وری تا بیش از ۳۰ درصد در ناجا قابل حصول بوده و بنابراین تمرکز جهت پیشگیری از جرایم و ناامنی و در نهایت گسترش احساس امنیت به همراه توسعه فرهنگ‌سازی و آموزش و مشارکت همگانی را در پی خواهد داشت. امنیت مفهومی است که دارای ابعاد مختلف می‌باشد. تمامی این ابعاد باید به درستی عمل کنند، در غیر این صورت هر رکنی که به درستی عمل نکند، منجر به اخلال خواهد شد. امروزه یکی از مشکلات اصلی ما در حوزه عملیاتی و یا اجرایی کردن تصمیمات که به پلیسی کردن حوزه دخالت حاکمیت در امور اجتماعی منجر می‌شود، همانا عدم توازن در عمل به وظایف، توسط ادارات و سازمان‌های ذیربط است. در وضعیت حاضر، تنها با اتکاء به پلیس جامعه‌محور است که می‌توان اجتماع را از انحرافات مصون داشت. پلیس جامعه‌محور امروز قادر است با توجه به موقعیت اجتماعی خود، بسیاری از منازعات و دعاوی را قبل از رسیدن به سطح درگیری و خشونت و ورود به وادی جرم، مرتفع کند و به صورت مسالمت‌آمیزی پایان دهد. البته دو ابزار ضروری جهت ایفای چنین نقشی در جامعه توسط پلیس، اختیار و اعتماد است. اساساً افزایش اختیارات پلیس و اعطای نقش داوری به وی در بسیاری از منازعات به ویژه حقوقی و خانوادگی، می‌تواند ضمن قضازدایی و کاهش دامنه جرم، موجبات افزایش قانون‌مداری و توسعه فرهنگ نظم و انضباط در اجتماع شود. ارتقای امنیت اجتماعی آرزویی است که مردم با علاقه وافر و حس نیاز به آن می‌توانند کمک حال مدافعان و مجریان آن باشند، اگر در تمامی مراحل طراحی و اجرایی کردن آن وظایف و عمل به آنها مشخص شود و تحت نظارت و پیگیری مستمر قرار گیرد.

بخش هشتم: جرائم رایانه ای و راهکارهای پیشگیرانه آن در نیروهای مسلح^۱

جرائم رایانه ای، جرائمی است وارداتی که با ورود کامپیوتر و استفاده از اینترنت در سطح گسترده در کشور رواج پیدا کرده است. از ورود اینترنت به کشور از سال ۱۳۷۰ آغاز شد و در سال ۱۳۷۲ به تکامل رسید. اما در این چند سال نبود قانونی بدون باعث گردید که بسیاری از مجرمین رایانه ای از زیر مجازات فرار کنند و به جرایم خود ادامه دهند و استناد آنها نیز به اصل برائت و اصل قانونی بودن جرم و مجازات بود که استناد درستی هم بود. با تصویب قانون جرایم رایانه‌ای (۱۳۸۸)، مفاهیم و جرائم تازه‌ای در حقوق کیفری ایران خلق شد که هریک نیازمند بررسی‌های دقیق و کارشناسانه می‌باشد. وقتی درخصوص فناوری بحث می‌شود، نمی‌توان رایانه را نادیده گرفت. رایانه هم خود بزرگ‌ترین فناوری عصر حاضر است و هم سایر فناوری‌های نوین یا به وسیله آن و یا بر بستر آن شکل می‌گیرند. حقوق کیفری نوین، امروزه با جرایم و مجرمین رایانه‌ای طرف است. ماهیت و ویژگی این دسته از جرایم به نحوی اساسی با جرایم سنتی تفاوت دارد. امروزه، مجرمین رایانه‌ای در مکان‌هایی به غیر از نقاطی که آثار و نتایج اعمال آنها ظاهر می‌شود، قرار دارند. در صورتی که کارایی قوانین جزایی موجود و متداول، منحصر به قلمرو خاصی است و به دلیل آنکه اجزای عنصر مادی کاملاً یا بعضاً تغییر یافته و برخی عناوین مجرمانه تازه هم به وجود آمده است، نمی‌توان مجرمین را با قوانین قبلی محاکمه کرد. جرایم اینترنتی و رایانه ای نوعی جرایم جدید می‌باشد. طیف گسترده افعال مجرمانه‌ای که ذیل این مفهوم جا دارند و ماهیت متغیر آنها که ناشی از پیشرفت لحظه به لحظه فناوری اطلاعات و شیوه‌های سوءاستفاده از آن است ارائه تعریف جامع و مانع و خالی از مناقشه را مشکل و چه بسا غیرممکن می‌سازد؛ تا آنجا که در جدیدترین و جامع‌ترین سند بین‌المللی موجود در این زمینه (کنوانسیون جرایم سایبر ۲۰۰۱ بوداپست) تعریفی از این جرایم به عمل نیامده است. به نظر می‌رسد کامل‌ترین تعریف این باشد: «هر جرمی که قانونگذار به صراحت رایانه را به منزله موضوع یا وسیله جرم جزء رکن مادی آن اعلام کرده باشد، یا عملاً رایانه به منزله موضوع یا وسیله ارتکاب یا وسیله ذخیره یا پردازش یا

^۱ - کارگری، نوروزی، «نقش سپاه در حفظ امنیت ملی» مجله دادرسی، تهران، سازمان قضایی نیروهای مسلح، شماره ۸۸، مهر و آبان ۱۳۹۱.

انتقال دلایل جرم در آن نقش داشته باشد». این تعریف هم علاوه بر جرایم ذکر شده در دو دسته قبل، جرایمی را نیز که صرفاً دلایل آنها یا اطلاعات مربوطه در رایانه ذخیره شده‌اند، به لحاظ تأمین بهتر اهداف تحقیق و تعقیب جرم با در نظر گرفتن قواعد خاص آیین دادرسی کیفری، جزء جرایم رایانه‌ای دانسته است.

۱- جرایم رایانه‌ای محض: جرایمی که ارتکاب آنها قبل از پیدایش رایانه و اجزای فناوری اطلاعات امکان پذیر نبوده‌اند؛ مانند دسترسی غیرمجاز.

۲- جرایم رایانه‌ای سنتی: که ارتکاب آنها وسیله رایانه دارای عواقبی بسیار شدیدتر نسبت به ارتکاب سنتی آن است؛ مانند برخی جرایم مرتبط با محتوا مانند هرزه‌نگاری و یا تخریب فیزیکی نسبت به کامپیوتر

بند اول: نقش دادستان برای پیشگیری از وقوع جرایم رایانه ای

واقع بینانه باید در نظر داشت که استفاده از بسیاری اهرم‌های اعمال روش‌های پیشگیرانه در دسترس ما نیست؛ چرا که اساساً این فن آوری، یک فن آوری وارداتی است و ما در برابر جریان یک طرفه‌ای قرار گرفته‌ایم که از خیلی جهات دست ما را برای اعمال اراده بسته است، اما در عین حال از روش کنترل و نظارتی فیلترینگ می‌توان به عنوان یک اقدام پدافندی تا حدودی بازدارنده استفاده کرد؛ چنانچه بموجب مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی، شماره ۵۹ مورخ ۱۰ دی سال ۸۱، کمیته‌ای تحت عنوان «کمیته تعیین مصادیق پایگاه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای غیرمجاز» برای بررسی و احراز مصادیق فعالیت‌های غیرمجاز در عرصه سایبر تشکیل تا اعمال فیلترینگ با توجه به جمیع جهات فرهنگی، امنیتی و غیره مورد بهره‌برداری قرار داده شود. اگرچه بنظر می‌رسد این کمیته از آنجا که ماهیت غیرقضایی دارد، نمی‌تواند موجب اعطا یا سلب حق از اشخاص باشد، چرا که فیلتر کردن یا رفع فیلترینگ سایت، باید صرفاً با مجوز مقام ذیصلاح قضایی انجام شود. شایان ذکر است در مجموعه مقررات پالایش و فیلترینگ ۱۴ عنوان مجرمانه از جمله توهین به مقدسات، اشاعه فحشا و نشر اکاذیب و توهین به علما و مسئولان و ... قید شده است. علاوه بر این، عناوین مجرمانه‌ای در قوانین جاری از جمله مواد ۶۳۹ و ۶۴۰ قانون مجازات اسلامی آمده است اگرچه اعمال کنترل و نظارت قضایی - امنیتی و پلیسی در گستره کشوری، هر یک تعریف و مبنای قانونی

خاص خود را دارد، اما بنظر می‌رسد این کنترل و نظارت از حیث قضایی در وهله نخست متوجه دادسرا است؛ چرا که دادسرا باید به عنوان نهاد کشف و تعقیب، مترصد به انجام اقدامهای لازم برآید و در برابر جرایم مشهود توسط ضابطان یا گزارش ثالث یا حتی اخذ نظر از کارشناس، مبادرت به انجام روند قضایی مقتضی کند. همچنین در مواردی که جرم دارای جنبه عمومی است و از جمله جرایم فضای سایبر که در معرض دید میلیون‌ها انسان قرار دارد و از مختصات و ویژگی‌های جرم عمومی برخوردار است به نیابت از جامعه از حقوق ایشان صیانت و نقش مدعی‌العمومی خود را در این پروسه ایفا کند. البته این موضوع چون کاملاً ماهیتی مرکب (اعم از فنی و حقوقی و قضایی) دارد باید توسط اشخاص صاحب صلاحیت در حوزه‌های مذکور مورد توجه قرار گیرد، اما بنظر می‌رسد نقش دادستان به عنوان مرجع صیانت از حقوق عمومی و مقام تعقیب، کلیدی و محوری است. با عنایت به این که رسالت پیشگیری از وقوع جرم نیز از جمله وظایف مقرر در بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی است و بطور خاص براساس رویه قضایی و اختیارات مفوضه رئیس قوه قضاییه، متوجه دادستان کل کشور است، بنظر می‌رسد دادستان کل که مدعی‌العموم با صلاحیت کشوری است، مقام ذیصلاح برای ورود به مسأله سالم کردن فضای سایبر و پیشگیری از بروز جرایم در این فضا است. علاوه بر این، موضوع نظارت دادستان بر حسن جریان امور و از جمله مفاد اصل ۱۶۱ قانون اساسی و ماده ۱۷ قانون اصلاح پاره‌ای از قوانین دادگستری دال بر ایفای وظیفه ذاتی نظارت دادستان کل بر دادسراهای سراسر کشور، مقوم و مؤید این نظریه است. بر همین اساس دادستانی کل کشور طرح تشکیل ستادی تحت عنوان «ستاد پیشگیری و مبارزه با جرایم فن‌آوری اطلاعات» را محضر ریاست قوه قضائیه ارائه کرد که بموجب آن، این ستاد در گستره کشوری مبادرت به ایجاد وحدت رویه قضایی در مواجهه با موارد مجرمانه مذکور کرده است و همچنین در زمینه پیشگیری از وقوع جرایم در فضای سایبر ارائه طریق خواهد کرد.

بند دوم: پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات ایران

نام مختصر فتا، یک واحد تخصصی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران است که در ۳ بهمن ۱۳۸۹ (۲۳ ژانویه ۲۰۱۱) شروع به کار کرد و وظیفه آن مقابله با جرایم اینترنتی، کلاهبرداری و

جعل در فضای سایبر و حفاظت از اسرار ملی بر روی شبکه اینترنت است. تشکیل پلیس «فتا» به معنای ایجاد محدودیت برای مردم و ایجاد مداخله در حریم خصوصی آنها نیست بلکه پیش‌بینی جرایم جدید در حوزه‌های جدید اینترنتی و پیشگیری اجتماعی است. این اقدام را می‌توان واکنش پلیس به انتشار کرم رایانه‌ای استاکس نت و همچنین مقابله با کنترل فضای سایبر توسط مخالفان حکومت ایران (بعد از ناآرامی ایران پس از اعلام نتایج انتخابات ۱۳۸۸) دانست. حوزه فعالیت این پلیس برخورد با جرائم سایبری نظیر مسایل اخلاقی، اقتصادی و حتی تروریسم است. (هک کردن سایت‌هایی که برخلاف قانون جرایم رایانه‌ای عمل می‌کنند) نام ارتش سایبری ایران زمانی بر سر زبان‌ها افتاد که در اولین حمله سایت توئیتر را مورد حمله قرار داد و در پیامی که در سایت قرار داده بود، از حمایت از اغتشاش در ایران توسط توئیتر انتقاد کرده بود. در پیام‌ها آمده بود: «آمریکا فکر می‌کند که دارد اینترنت را با دسترسی‌اش کنترل و مدیریت می‌کند، اما این طور نیست؛ این ما هستیم که اینترنت را با قدرت‌مان کنترل و مدیریت می‌کنیم. بنابراین، سعی نکنید مردم ایران را تحریک کنید. ارتش سایبری ایران نامی است که افراد نامشخصی برای فعالیت‌های غیرمتعارف خود روی اینترنت به کار می‌برند. درباره این گروه اطلاعات چندانی در دسترس نیست، اما برخی منابع احتمال وابستگی آن به دولت ایران را مطرح کرده‌اند. این گروه به چندین وب‌سایت آمریکایی و چینی و همچنین وب‌گاه‌های حامی جنبش سبز و مخالف دولت جمهوری اسلامی ایران، حمله کرده است. طرح تشکیل ارتش سایبری ایران از سال ۸۴ در سپاه مطرح شد، اما با افزایش تبلیغات علیه دولت نهم در اجرای آن تسریع به عمل آمد. مدتی بعد گروهی بسیار وسیع تشکیل شد که تعداد اعضای آن از چند نام بسیار فراتر می‌رفت و برخی چانه‌زنی‌ها از ارتباط مرکز مبارزه با جرائم سازمان یافته سپاه با این گروه خبر می‌دهد. در اردیبهشت ۱۳۸۸ نیز خبرگزاری فارس گزارش داد مؤسسه «Tech Defense» که از مؤسسات نظامی و امنیتی ایالات متحده آمریکا است با استناد به آمار دریافتی از سازمان اطلاعات آمریکا، ایران را جزء پنج کشور دارای قوی‌ترین نیروی سایبری معرفی کرده است. این مؤسسه با تأکید بر این که ارتش سایبری ایران زیرمجموعه تیم رصد سایبری سپاه است، بودجه آن را ۷۶ میلیون دلار اعلام کرده بود.

"سپاه دومین ارتش سایبری دنیا را تشکیل داده است"

ارتش سایبری سپاه «با قدرت» در فضای سایبری وارد شده است و «جلوی تخریب نظام فرهنگی و اجتماعی کشور را می‌گیرد».

ارتش سایبری سپاه «با قدرت» در فضای سایبری وارد شده است و «جلوی تخریب نظام فرهنگی و ایران جزء ۵ کشور دارای قوی‌ترین نیروی سایبری است».

در تابستان ۸۸، فرمانده کل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران تاکید کرد که سپاه آماده مقابله با هرگونه جنگ سایبری و اینترنتی است. به گفته سردار سرلشگر جعفری، یکی از اقدامات سپاه، مقابله با تهدیدات فرهنگی و اقدامات جنگ سایبری و اینترنتی بوده که در این زمینه فعالیت‌های خوبی انجام شده است. وی از توسعه این‌گونه فعالیت‌ها خبر داده بود.

نتیجه‌گیری

بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی، پیشگیری از وقوع جرم را از وظایف قوه قضائیه قرار داده است. به رغم پیش‌بینی این اصل مهم در قانون اساسی و با وجود تصویب سایر قوانین عادی، آیین‌نامه‌ها و بخش‌نامه‌ها در خصوص پیشگیری از وقوع جرم، در عمل مشاهده می‌شود که با گذشت سی و دو سال از تصویب این اصل، مفهوم دقیق پیشگیری، مبانی نظری حاکم بر آن و ساز و کارهای اجرایی و مدیریتی آن مشخص نیست و پیشگیری در کشور ما متولی خاص ندارد. این نوشتار با روش کتابخانه‌ای و اسنادی و با هدف آسیب‌شناسی مقررات موجود در زمینه پیشگیری از بزهکاری به نحو امنیت‌گرا انجام شده و راهکارهایی را جهت برون‌رفت از این معضلات ارائه داده است. یکی از مسائل بسیار مهمی که در ادبیات حقوق کیفری، سیاست کیفری و جنایی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد، پیشگیری است. عبارت «پیشگیری بهتر از درمان و جبران است»، با وجود سادگی، در صورت رعایت معنا، تأثیر عمیقی در بهبود زندگی اجتماعی انسان خواهد داشت؛ زیرا انسان ذاتاً یک موجود پیشگیر است و چنانچه در یک روز مرتکب یک یا چند عمل ناهنجار و غیرقانونی شود، در موارد متعدد از بروز حوادث یا ارتکاب اعمال ناقض قوانین پیشگیری می‌کند. امروزه پیشگیری از وقوع جرم و انحرافات اجتماعی، جزو سیاست‌های اصلی و کلان

نظام‌های قضایی دنیاست و به ویژه با احراز ناکارآمدی پیشگیری کیفری یا واکنشی، دست‌اندرکاران قضایی و غیرقضایی همت خود را مصرف تدارک وسایل و راهکارهایی جهت پیشگیری از انحرافات کردند. در سطح جهانی، از سال ۱۹۷۰ میلادی و در کشور ایران، مفهوم مضیق پیشگیری از وقوع جرم از سال ۱۳۷۰ وارد گفتمان سیاست جنایی کشور شده است. البته تا پیش از آن، طبق بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی، پیشگیری از وقوع جرم، از وظایف مهم قوه قضائیه قلمداد شده بود، اما با وجود این سوابق تقنینی هنوز در ابتدای راه قرار داریم و آنچه در زمینه پیشگیری از وقوع جرم انجام شده است، بیش‌تر «گسترش سیاست جنایی امنیت‌گرا بوده که بر اندیشه‌های جدید محافظه‌کارانه جرم‌شناسی استوار شده است.» (سید اصفهانی، ۱۳۸۸: ۴۲۷). در ایران، پیشگیری از وقوع جرم، نه عموماً به هدف اصلاح و بازپروری مجرمان و تبه‌کاران، بلکه بیشتر به خاطر حفظ نظم و امنیت در جهت حفظ دست‌آوردهای آن صورت می‌گیرد و در عمل، نهادهای پلیسی و نظامی متولی امر پیشگیری، هستند. با بازنگری قانون اساسی در سال ۱۳۶۸ شورای عالی امنیت ملی تشکیل شد و پیشگیری از حوادث امنیتی، از وظایف اصلی آن شورا قلمداد شد. متعاقباً قانون تشکیل نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۹ در ماده ۴، یکی از وظایف مهم نیروی انتظامی را پیشگیری از وقوع جرم قرار داد. قانون برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز از سال ۱۳۶۸ تا به امروز، به مسأله پیشگیری از وقوع جرائم و انحرافات اجتماعی پرداخته است. یکی از مهم‌ترین جلوه‌های قانونی پیشگیری از وقوع بزهکاری، بندهای ۴ و ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی است. در آسیب‌شناسی و چالش‌های قانونی این دو بند، موارد زیر قابل ذکر است:

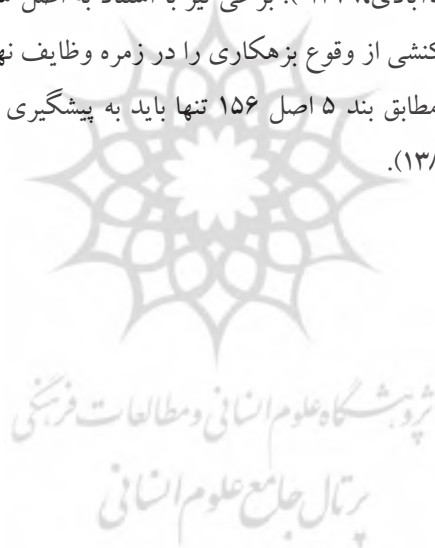
۱- پیشگیری معطوف به پیش از وقوع حادثه است و در فرآیند کیفری هم، پیشگیری به پیش از وقوع جرم نظر دارد. (۷) اما اصل ۱۵۶ در احصاء وظایف قوه قضائیه، پیشگیری را در ردیف آخر قرار داده است.

۲- درخصوص این که امر پیشگیری از وقوع جرم صرفاً برعهده قوه قضائیه است یا آن که نهادهای دیگر هم در آن دخالت دارند، بین حقوق‌دانان اختلاف است. طبق یک نظر، پیشگیری از

وقوع بزهکاری در کوتاه مدت، وظیفه دستگاه انتظامی و در بلندمدت، از وظایف آموزش و پرورش است... و باید با مداخله در فعلیت یافتن جرم، از رخداد جرم جلوگیری کرد.

برخی معتقدند پیشگیری از بزهکاری، بیش تر جنبه غیرقضایی دارد و پیشگیری از وقوع جرم باید به قوه مجریه که از امکانات بیشتری برخوردار است، واگذار شود (نیازپور، ۱۳۸۳). نظر دیگر بر آن است که «طبق بندهای ۴ و ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی، آنچه بر عهده قوه قضائیه نهاده شده، پیشگیری از وقوع جرم نیست، بلکه مدیریت پیشگیری از وقوع جرم است؛ تا این دستگاه با حضور سایر نهادهای دولتی و نیز نهادهای جامعه، در قالب شورایی به سیاستگذاری و برنامه‌ریزی در این زمینه مبادرت ورزد و تدابیر اتخاذ شده را از طریق وضع قانون، آیین‌نامه و بخش‌نامه، اجرایی و عملیاتی کند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۹). برخی نیز با استناد به اصل سوم و برخی دیگر از اصول قانون اساسی، پیشگیری کنشی از وقوع بزهکاری را در زمره وظایف نهادهای دولتی - اجرایی قرار داده است و قوه قضائیه مطابق بند ۵ اصل ۱۵۶ تنها باید به پیشگیری واکنشی از وقوع بزهکاری مبادرت ورزد (نیازپور، ۱۳۸۳).

منابع و ماخذ

- اردبیلی، محمدعلی و حسینی، سید محمد و فرجی‌ها، محمد، «پیشگیری از جرم در حقوق کنونی ایران» (میزگرد)، مجله حقوقی دادگستری، شماره‌های ۴۹-۴۸، پاییز و زمستان ۱۳۸۳.
- آقاپور، کمال و نوجوان، داوود، «پیشگیری وضعی و انتظامی از جرم»، ویژه‌نامه دومین کارگاه علمی - کاربردی مدیریت پیشگیری از وقوع جرم و آسیب‌های اجتماعی (تبریز)، ۱۳۹۰.
- ایروانیان، امیر، «سیاست جنایی، پیشینه تاریخی، ساختار و ویژگی‌ها»، در تازه‌های علوم جنایی، تهران، میزان، ۱۳۸۸.
- صفاری، علی، «مبانی نظری پیشگیری وضعی از وقوع جرم نظامی»، مجله تحقیقات حقوقی، تهران، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، شماره‌های ۳۴-۳۳، ۱۳۸۸.
- فرهودی‌نیا، حسن، «پیشگیری از وقوع جرم در نیروهای مسلح»، ویژه‌نامه دومین کارگاه علمی - کاربردی مدیریت پیشگیری از وقوع جرم و آسیب‌های اجتماعی (تبریز)، ۱۳۹۰.
- کارگری، نوروزی، «نقش سپاه در حفظ امنیت ملی» مجله دادرسی، تهران، سازمان قضایی نیروهای مسلح، شماره ۸۸، مهر و آبان ۱۳۹۱.
- منصورآبادی، عباس، تقریرات درس حقوق کیفری اختصاصی (۳)، دانشکده حقوق دانشگاه شیراز، ۱۳۸۰.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین، «پیشگیری عادلانه از جرم قوای مسلح جمهوری اسلامی ایران» در علوم جنایی (مجموعه مقالات از تجلیل از استاد دکتر محمد آشوری)، تهران، سمت، ۱۳۸۸.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین، «جایگاه جرم‌شناسی در ایران»، مجله کانون و کلاء، تهران، کانون وکلای دادگستری مرکز، شماره‌های ۱۶۹-۱۶۸، ۱۳۷۹.
- نوربها، رضا، «سیاست جنایی سرگردان»، مجله تحقیقات حقوقی، تهران، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، شماره‌های ۲۶-۲۵، پاییز و زمستان ۱۳۷۸.

- نیازپور، امیرحسین، «اقدام‌های دستگاه‌های دولتی ایران در زمینه پیشگیری از بزهکاری»، مجله الهیات و حقوق، مشهد، دانشگاه علم اسلامی رضوی، شماره ۲۰، ۱۳۸۵.
- نیازپور، امیرحسین، بزه کاری به عادت از علت‌شناسی تا پیشگیری، تهران، فکرسازان، ۱۳۸۷.
- حسینی نژاد، مرتضی؛ بررسی علل و اقتصادی جرم در نیروهای مسلح ایران با استفاده از یک مدل داده‌های تلفیقی؛ مجله برنامه و بودجه، شماره ۹۵، بهمن و اسفند ۱۳۸۹، صفحات ۸۱-۳۵.
- جان، کاتینگهام؛ فلسفه مجازات، مترجمان: ابراهیم باطنی و محمد برهانی، فصلنامه فقه و حقوق، سال اول، شماره ۴، بهار ۱۳۸۴، ص ۱۵۸ و ۱۵۹.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

